



GÖDÖLLE MÁTYÁS

Dudits Andor:  
IV. Károly koronázási  
esküje a Koronázási  
Albumból

## KÉPZŐMŰVÉSZEK AZ ELSŐ VONALBAN

# Az utolsó magyar királykoronázás megörökítése

*„Ifjú királyunk trónralépte és Szent István koronájával megilletése a magyar művészek lelkében nagy élmény volt, melynek művészi formájával küzködnek, keresve a legkülönbözőbb, annak megfelelő, de egyéniségükkel harmonizáló kifejező formát. A koronázási képeknek az a kis gyűjteménye, melyet most bemutatunk, csak egy része ennek a mozgalomnak, csak vázlatok, tervek, álmok, melyek békésebb időkre és kialakításra, kivitelre várnak.”*



E szavakkal jellemezte a neves művészeti író és kiállításrendező, Lázár Béla „Előljáró beszédében” az Ernst Múzeumban 1917 szeptemberében kiállított

koronázási képek csoportját. Tömör megfogalmazásában jól érzékelhető az a sokszínűség, mely az eltérő műfajú és stílusú művekben megmutatkozott.



A gyors riportrajzoktól a kidolgozott olajfestményekig, a realizmusra törekvő akadémikus stílusú történeti képektől a modernebb, foltszerűen kialakított alkotásokig sok mindent láthatott együtt a 100 évvel ezelőtti látogató. Lázár Béla záró megjegyzésében a művek többségének vázlatyszerűségére utalt és egy békésebb időszakban való kidolgozásukat várta, ám a háború és az azt követő széthullás miatt reménye nem teljesedett be.



A magyar királyok koronázása a kora újkortól kezdve az uralkodói és nemzeti reprezentáció legjelentősebb megnyilvánulási formája volt. A koronázási szertartásnak és a hozzá kötődő ceremóniális aktusok ábrázolásának hagyománya I. Miksa 1563. évi pozsonyi koronázásától folyamatos volt egészen az utolsó, 20. század eleji magyar koronázásig. Az egyházi szertartás tucatnyi eleme (a király fogadásától a templom kapujában az egyháznak szánt jelképes adomány átnyújtásáig) és az azt követő világi ceremónia négy hangsúlyos momentuma (aranysarkantyús vitézek avatása, koronázási eskü, kardvágás a koronázódombon, koronázási lakoma) lényegében végig változatlanul megvalósult a magyar uralkodók koronázásain. A róluk készült képzőművészeti alkotások a magyar történelem eseményábrázolásainak legegységesebb csoportját alkotják.



a koronázás egyházi szertartásáról csak képzőművészeti ábrázolásokat ismerünk, és a sajtó is csak ezeket tudta közzélni.

A másik ok inkább az ábrázolási mód jellegéhez köthető. Az újságok szerkesztői a reális ábrázolást nyújtó fénykép nem érezték elég reprezentatívnak az eseményről való megemlékezéshez. Így például a koronázás után megjelenő és arról tudósító lapok több esetben is (*Érdekes Ujság*, *Tolnai Világlapja*, *Vasárnapi Ujság*, *Illustrierte Zei-*

A **Koronázási Album** borítója (fent)  
Az **Érdekes Ujság** koronázási számának címlapja (lent)

## ILLUSZTRÁCIÓS ROBBANÁS

Míg a korábbi századokban rajzok, metszetek és festmények születtek, Ferenc József 1867. évi koronázásakor már készültek korai fényképfelvételek is, de azokat főleg kollázsokhoz és rajtuk alapuló művészi alkotásokhoz használták, s az akkor már virágkorát élő képes sajtó is nagyrészt grafikák útján szolgálta ki az olvasók „képi közvetítés” iránti igényét. Az újságok a helyszínre kiküldött tudósítókkal próbáltak a piaci versenyben érvényesülni, hogy elsők között nyújtsanak gyors és hiteles beszámolót az érdeklődőknek, akik közül kevesen lehettek közvetlen tanúi a koronázásnak. A sajtóillusztrációk egyszerre próbáltak megfelelni a hiteles tájékoztatás igényének és kiemelni a ceremónia reprezentatív jellegét.

Az 1916. évi utolsó királykoronázás idejére azonban a fényképészet és a nyomdatechnika fejlődése már lehetővé tette, hogy a sajtóban egyenrangú – vagy éppen hangsúlyosabb – félként jelenjenek meg fényképes tudósítások az ünnepegről. A képzőművészeti megörökítés jelentősége mégsem csökkent a koronázás alkalmával. Ennek egyik oka az volt, hogy bár próbálkoztak vele, a budavári Koronázó Főtemplom (Mátyás-templom) belső tere a sötét téli időszakban az ünnepség megzavarása nélkül nem tette lehetővé beltéri felvételek készítését. Ezért







### Grafikusok rajzolják a Szent György téri tribünről a kardvágást.

Balra alul Kernstok Károly, felül Rippl-Rónai József és katonaruhában Pór Bertalan).

tung) képzőművészeti ábrázolást választottak címlapjukra, annak ellenére, hogy a belíveken már többségbe került a fénykép.

## ELŐKÉSZÜLETEK

Az utolsó magyar királykoronázás első ábrázolásai érdekes módon már az esemény előtt megszülettek. Ezeket a dekorációt tervező művészek, Lechner Jenő, Pogány Móric, Györgyi Dénes és Kós Károly készítették látványtervként, és a ceremónia pontos szituációs terveit felhasználva – melyen az egyes részt vevő személyek helye is fel volt tüntetve – staffázsalakokként ráfestettek embereket is. Az ábrázolások alapjául a helyszínekről készült nagyméretű fényképek szolgáltak, melyek felületét vízfestékkel átfestették. Ezek közül a Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteményében található három olyan lap, melyeken Lechner Je-

nőnek, a templombelső dekorációtervezőjének szignatúrája található – és felirataik, valamint a találmásra elhelyezett alakok is arra engednek következtetni, hogy biztosan látványtervként készültek.

A Budapesti Történelmi Múzeumban lévő másik tizenöt, szintén átfestett fénykép abban különbözik ezektől, hogy rajtuk nincs tervre utaló felirat, és sokkal pontosabban kidolgozottak a résztvevők figurái. Azt, hogy ezek már a koronázás után, a megvalósult látvány ismeretében készültek-e, nem lehet egyértelműen eldönteni, de néhány részlet arra utal, hogy itt is inkább előre elkészített, valószerűnek ható látványtervekkel van dolgunk. Ilyen elem például Szegedy-Maszák Aladár királyi herold ábrázolása a templombelső bemutató képen, ahol a heroldruhán a magyar címer sávjai és a kettős kereszt látszanak, míg a valóságban csak arany-ezüst sávok voltak az öltözékén, vagy az oratóriumkarzat ábrázolása, ahol csak Ottó trónörökösöt látjuk, és nem szerepel a szintén ott helyet foglaló egyetlen külföldi uralkodó, Ferdinánd bolgár cár. A viláldzó, élénk színek és a verőfényes, világoskék ég is azt erősítik meg, hogy ezek az ábrázolások nem az esőszitá-

lós, borongós december 30-i nap impressziói nyomán készülhettek.

A koronázás napján számos művész volt jelen a ceremónia különböző helyszínein. Kertész K. Róbert, a koronázás műszaki és művészeti albizottsága előadójának leírása szerint: „Az ünnepegekről vázlatokat készítő rajzolók és festőművészek elhelyezéséről is az albizottság gondoskodott. A templomban jelen volt meghívott képzőművészekon kívül mintegy 60 művész kapott a különböző tribünökön ülőhelyet.” Marsovszky László miniszteri titkár pedig a *Koronázási Album* számára készült beszámolóban említi, hogy milyen nagy nehézséget jelentett a sajtó képviselőinek jelenléte a Mátyás-templomban, ahol végül három helyszínen helyezték el őket. „A diplomaták páholya feletti tribünön, ahol elsősorban a külföldi sajtó képviselői, ezenkívül pedig a rajzolók helyeztettek el a baptistoriumban, végül pedig az emeleti loggiákban összesen 50 helyet sikerült a sajtó képviselőinek biztosítani. A hírszolgálat el látása érdekében a laptudósítók és a képes lapok rajzolói előnyös helyeket kaptak a tribünökön is.”

Az előkészületek során arra is gondoltak, hogy a művészek már a próbákon is részt vehessenek s így megis-



merhessék a helyszíneket és a dekorációkat. December 28-án elpróbálták a koronázási misét, ahol még helyettesítették az uralkodópárt, majd másnap reggel Károly kérésére tartottak egy újabb próbát, immár a leendő király részvételével. Utána Bánffy Miklós gróf, a koronázás főrendezője a sajtó képviselőinek is bemutatta a templomot. Zádor István visszaemlékezése mutatja, hogy milyen segítséget jelentett ez a művészeknek. *„A koronázás előtt még teljes főpróbát tartottak a templomban, aminek mi, rajzolók, festők és tudósítók nagyon örültünk, mert hiszen így bővebb alkalmunk nyílt a munkára. A koronázást magát így a főpróbán rajzoltam, míg a koronázás napján munkámat a templom előtt, szabad ég alatt történt királyi esküre koncentrálhattam.”* Egy másik művész, Hány Gyula megjegyzése pedig, melyet a koronázásról készített olajvázlata hátoldalára írt, arról tudósít, hogy a festő az ünnepség másnapján is próbálta tökéletesíteni vázslatait: *„A koronázás után másnap a rendőr elzavart, hogy nem szabad itt se festegetni, se rajzolgatni.”*

## GYORSASÁGI VERSENY

A koronázáson készült ábrázolások műfajilag három nagy csoportra oszthatók. Az elsőbe a helyszínen készült rajzok és vázlatok tartoznak, melyek nagyrészt a képes sajtó gyors képígyényt szolgálták ki. A másodikba a helyszíni rajzok vagy fényképfelvételek alapján műteremben kidolgozott művek sorolhatók, míg a harmadik csoportot teljesen fiktív ábrázolások alkotják. A legnagyobb számban a helyszíni rajzok és vázlatok vannak, melyek végigkísérik az uralkodópár december 27-i megérkezésétől a koronázási jelvények közszemlére tételének január 2-i végéig a koronázáshoz kötődő eseménysor mintegy 25 aktusát.

A képes lapok már előre beharangozták tudósításaikat, melyekben próbálták minél exkluzívabban megfogalmazni rajzolóik kivételes lehetőségeit. *„A Társaság részére a koronázási ünnepségen a rajzokat lapunk belső munkatársa, Márton Ferenc festőművész fogja készíteni. Jeles munkatársunkat az a kitüntetés érte, hogy a legnagyobb európai képes lap, a Leipziger Illustrierte Zeitung megbízta a nagy német lap magyar koronázási száma címlapjának s a legfontosabb koronázási jeletnek rajzának készítésével.”*

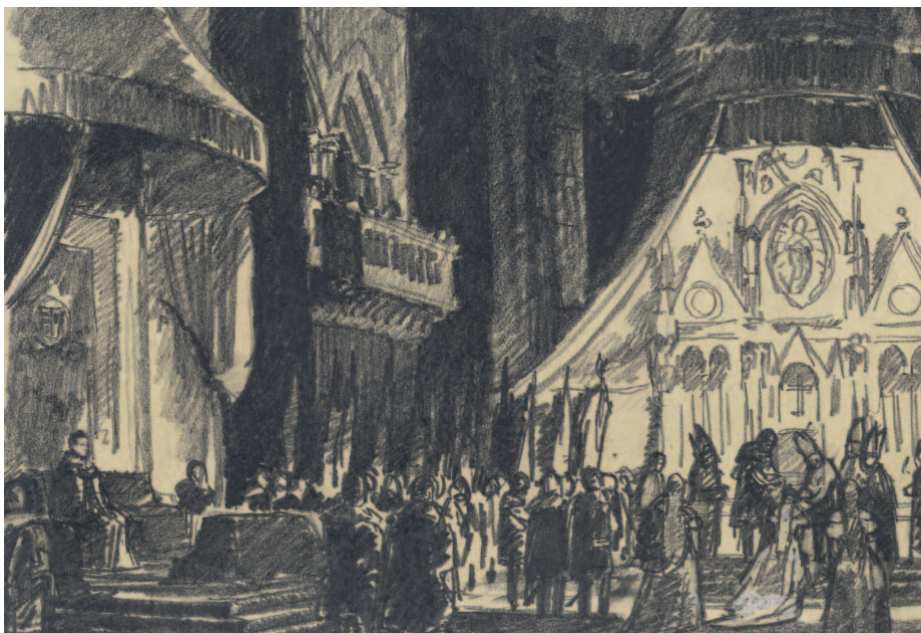


✿ Pór Bertalan rajza a Szent György téri kardvágásról az *Érdekes Ujságban* (fent)

✿ Márton Ferenc: A királyi pár a *Vasárnapi Ujság* címlapján (lent)



✿ Zádor István: Zita királyné koronázása (lent)







### Lechner Jenő: Látványterv a Mátvás-templom koronázási dekorációjához

Az újságok a koronázást követően is igyekeztek hangsúlyozni a bennük megjelenő rajzok jelentőségét. „Az *Uj Idők* gondoskodott arról, hogy olvasóink e felejthetetlen jeleneteket hű képekben láthassák viszont hasábjainkon. Egész sor fényképészünk működött a helyszínen, közülük pedig a rajz néhány kiváló mestere vállalta a legfontosabb jeleneteknek a megrajzolását. [...] E szép rajzok a gazdag fényképanyaggal együtt történelmi értékűek és évszázadokig művészi okmány és forrás gyanánt fognak szolgálni.” Az *Érdekes Ujság* pedig 1917. januári első számában így vezeti be képes összeállítását: „dicsér bennünket az a szándék és törekvés, hogy gyorsak és aktuálisak legyünk, mert íme két nappal a koronázás után már a közönség előtt van a mi képes beszámolóink.” A gyorsasági versenyt azonban mégsem ők, hanem az amúgy nem képes lapként megjelenő *Pesti Napló* nyerte, mely már a koronázás másnapján, december 31-én megjelenő számában közölte Gedő Lipót két rajzát a koronázásról és a kardvágásról.

A riportrajzolóik közül a legtöbb – tízen felüli – helyszíni alkotást Bató József, Márton Ferenc és Zádor István ké-

szítette. A 28, 32 és 34 éves, fiatal művészek mindhárman hadifestőként működtek az első világháború korábbi három évében, Batónak a bal karját lőtte át egy orosz golyó, míg Zádor István tüdőlövésből gyógyult fel. Egyikük sem dolgozott kizárólagosan egy újságnak, Bató illusztrációi az *Uj Időkben* és az *Érdekes Ujságban*, Márton Ferenc képei a *Társaságban*, a *Vasárnap Ujságban* és az *Illustrierte Zeitungban* jelentek meg, míg Zádor István rajzait szintén a *Vasárnap Ujság* és az *Illustrierte Zeitung* közölte.

Úgy tűnik, a helyszíni vázlataikról később több másolatot is készíthettek – ellátva őket az aznapi dátummal! –, mert több nagyon hasonló rajzot is ismerünk tőlük (például Márton Ferenc három rajza a kardvágásról vagy Zádor István két teljesen egyforma, kidolgozott lapja a koronázási esküőről). A többi rajzoló közül Bér Dezső illusztrációi az *Érdekes Ujságban* (*A hitlevél átadása, Koronázási eskü*), Herman Lipóté az *Uj Időkben* (*A megkoronázott királyi pár*), Horthy Béláé a *Társaságban* (*Tisza István a koronázási menetben, Kardvágás*), Pór Bertalané az *Érdekes Ujságban* (*Kardvágás*), Mühlbeck Károlyé az *Uj Időkben* (*Koronázási menet, Kardvágás*) jelentek meg.

Különös megoldást választott az egyik legjelentősebb képes újság, a *Tolnai Világlapja*. Az 1917. januári 2-i és

3-i számában egységes formátumú, egész oldalas rajzokban mutatta be az új király trónra lépésének eseményeit. A 24 darab, néhány soros magyarázatokkal ellátott illusztráció szinte képregényszerűen követi végig 1916. november 22-től, a trón schönbrunni kastélyban történt hivatalos átvételétől az első uralkodói kihallgatásokon és a már Budapesten történt december 27-i hitlevélátadáson át a koronázás napjának ceremóniális eseményeit. A többnyire fiktív ábrázolások egységes kivitelűek és nem jelzik alkotójukat, csupán néhány, a koronázás napján készült rajzon olvasható Geiger Richárd szignója, akit a feliratban a helyszínen rajzoló művészeknek neveznek.

Ezek alapján úgy rekonstruálható a ciklus születése, hogy a szerkesztők az ismert eseményeket idealizálva, egységesen megrajzoltatták saját művészeikkel, néhány esetben alapul véve Geiger helyszínen készült vázlatait. Természetesen itt sem maradt el az illusztrációciklus exkluzivitásának kihangsúlyozása: „*A Tolnai Világlapja rajzoló művészeinek sikerült ugyanis legfelsőbb engedélyt nyerni arra, hogy IV. Károly király és Zita királyné megkoronáztatásán az összes szertartásokon, úgy a templomi koronázáson, mint a koronázó ebéd ősi aktusánál jelen lehessenek. E szertartások pompázó díszje és minden történelmi jelentőségű mozzanata az élet teljességével és művészi tökéletességgel tükröződik vissza azokban a rajzokban és képekben, melyeket művészeink, mint a koronázás szemtanúi készítettek és amelyek egykor történelmi ereklyék értékével fognak bírni.*”

### KORONÁZÁSI ALBUM

Az ünnepségen részt vevő grafikusok közül voltak néhányan, akiktől eddig nem találtunk sajtóban megjelent rajzot. Kunffy Lajos említi visszaemlékezéseiben, hogy a koronázás alatt a Szentháromság téren készített négy vázlatot, amelyeket a templomból kijövő Petrovich Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója és Hatvany Ferenc festő igen értékesnek talált. „*Bánffy Miklós, az akkori Képzőművészeti Tanács elnöke a Múzeum részére szeretettel volna ezeket megvetetni, de nem volt szándékom ezeket a történelmi értékű vázlatokat eladni*” – írta memoárjában. Pedig milyen jó lett volna, ha akkor közgyűjteménybe kerülnek a vázlatok, ugyanis a második világháború alatt,



1944-ben eltűntek a művész somogytúri műterméből. Haranghy Jenő is készített három nagyméretű rajzot a koronázás eseményeiről (*A korona átvittele a Mátyás-templomba, A koronázási menet az Imperialwagennel*), melyek talán nem sajtóillusztrációnak készültek, hanem későbbi kidolgozás lett volna a sorsuk.

A koronázásról készült rajzok legnagyobb gyűjteményét az 1917 tavaszán az *Érdekes Ujság* kiadásában megjelent *Koronázási Album*ban publikálták. A kormányzat által is hivatalosan patronált, reprezentatív kiadvány Molnár Ferenc és Herczeg Géza szerkesztésében a kor legnevesebb közéleti embereit és íróit vonultatta fel Andrássy Gyulától és Apponyi Alberttől kezdve Herczeg Ferencen és Krúdy Gyulán át Móricz Zsigmondig. A díszes kötet jó minőségű illusztrációi között a rengeteg fényképfelvétel mellett 16 művész alkotásai kaptak helyet. Bató József 11, Bér Dezső 2, Csont Ferenc 1, Dudits



Andor 2, Gedő Lipót 1, Herman Lipót 1, Honti Nándor 1, Pólya Tibor 2, Pór Bertalan 1, Rippl-Rónai József 1, Rudnay Gyula 1, Vészi Margit 1 és Zádor István 3 fekete-fehér grafikája, valamint Pólya Tibor és Honti Nándor szöveget díszítő kis rajzai. A kötetnek

**Felix Schwormstädt vízfestménye a koronázásról az *Illustrierte Zeitung*ból** (fent)  
**Márton Ferenc: IV. Károly koronázási kardvágása az *Illustrierte Zeitung* címlapján** (balra)



Der Schwerthieb auf dem Krönungshügel. Nach einer Zeichnung von Professor Franz Márton, Budapest.

négy színes melléklete is volt: Komáromi-Kacz Endre és Endrey Sándor egy-egy festménye Károlyról és Zitáról, Dudits Andor festménye a királyi eskürről és Felix Schwormstädt festménye a koronázás pillanatáról.

Felix Schwormstädt a lipcsei *Illustrierte Zeitung* kiküldött képi tudósítója volt a koronázáson, és mint az első világháborút végigrajzoló illusztrátor vált híressé. Alakjáról Bánffy Miklós is megemlékezett memoárjában: „Majd a fényképezők is megérkeztek és velük Felix Schwormstädt festő, e kiváló grafikusa a német *Illustriertének*, mely egyedül volt a világgáró képeslapok közül az ünnepségen képviselve. A fényképezők a leborított szószékben bújtak el, szegény Schwormstädt pedig alatta, bársony sátorbúra alá szorult. Igen jól végezte a dolgát mégis, és ez a színes kép, mely tőle az *Illustriertében* megjelent. Az egyetlen, mely valamennyire megközelítette azt a Pazar fényhatást, melyben azon a napon pár mulandó óráig gyönyörködtünk.” A festmény reprodukciója elsőként az *Illustrierte* 1917. január 25-i számában jelent meg két oldalon, és valóban érzékelteti azt a pompát, mely az utolsó magyar királykoronázás ünnepségének jellemzője volt s melyet a Koronázást Előkészítő Bizottság a rendelkezésére álló alig egy hónap alatt – a háborús viszonyok között közepette – képes volt megtervezni és megvalósítani. ♦